

De vele Gezichten van Racisme:

Bron: [Uitsluitingsmechanismen by LM Publishers - Issuu](#)

Het racisme kent vele gezichten. Zo ook het moderne racisme. Vandaar dat het niet eenvoudig in een waterdichte definitie samen te vatten.

Voor het begrippenkader over (institutioneel) racisme, uitsluitingsmechanismen en aanverwante verschijnselen wordt gebruikgemaakt van de theoretische inzichten en opvattingen van onder anderen Chinweizu, Cress Welsing, Ani en Stone. Voor deze denkers is gekozen omdat ze met de omschrijvingen van de verschillende 'racismeconcepten' inzichtelijk hebben gemaakt vanuit welk belang, filosofie (denken), ideologie (maatschappijvisie), missie en strategie, (economische) machtssystemen en instrumenten het mogelijk is geweest om het verwerpelijke trans-Atlantische slavernijsysteem, de apartheid en het kolonialisme eeuwenlang in stand te houden, Afrika op haar grondvesten te (doen) schudden en de Afrikaanse mens te dehumaniseren en tot slaaf te reduceren. In dit verband wordt geen onderscheid gemaakt tussen bijvoorbeeld het racisme in Nederland en in de Verenigde Staten (VS) en/of andere delen van de wereld waar slavernij is bedreven. De inzichten van de genoemde denkers zijn van toepassing op het verwerpelijke optreden van alle naties die verantwoordelijk zijn geweest voor de trans-Atlantische slavenhandel, slavernij, apartheid en kolonialisme, inclusief de erfenissen daarvan.

Chinweizu¹, een vooraanstaande Afrikaanse professor, omschrijft racisme als een systeem van overheersing van het ene mensenras door een ander mensenras en van geïnstitutionaliseerde waandenkbeelden van het ene mensenras over het andere mensenras. Die waandenkbeelden komen vooral tot uitdrukking in raciale profielen, in taal, in symbolen, in tradities en in de normen en waarden die men toekent aan het andere mensenras. Mensen worden dan gerangschikt op kleur bijvoorbeeld 'zwart' of 'blank' waarbij 'zwart' onder aan de hiërarchie wordt geplaatst en 'wit', is blank, aan de top. De kleur van de persoon is dan bepalend voor de rol die hij/zij mag vervullen en/of de positie die hij/zij kan verwerven. Bepalend zijn ook de straffen en de beloningen. Ook de uiterlijke kenmerken kunnen een rol spelen bij colorarchie. Te denken valt aan de indeling die we ook in Suriname kennen: mulat, creool, dogla, buru, marron, bonkoro. Leggen we de Nederlandse cultuurhistorische sinterklaastraditie bijvoorbeeld langs de lat van het conceptuele kader van deze omschrijving dan staat vast dat het fenomeen Zwarte Piet racisme vertegenwoordigt, voortvloeiend uit een waandenkbeeld van de ontwerper over de zwarte Afrikaanse mens. Het oorspronkelijke fenomeen Zwarte Piet voldoet aan alle kenmerken van de omschrijving: de ondergeschikte rol, dom (moet het waandenkbeeld over het lage IQ legitimeren); pikzwarte kleur, clownesk, spreekt slecht Nederlands; gek, een naargeestig persoon, duivel, een zot. De typische kenmerken van wat met noemt: de 'neger', zoals omschreven in verschillende woordenboeken.² De figuur is bovendien ontworpen in de verwerpelijke trans-Atlantische slavernijperiode. De context is altijd negatief. Een duik in de verschillende woordenboeken laat zien dat Zwarte Piet in alle omstandigheden een negatieve lading dekt. Een ander kenmerk volgens Chinweizu is de raciale structuur van sociaaleconomische overheersing en uitbuiting. Praktijken van geweld, verovering en onderdrukking met inbegrip van foltering, genocide en terreur zijn geoorloofd. Het staat buiten kijf dat het

---

¹ Chinweizu, I (2006), Racism – a residual legacy of Slavery? In the December 2006, London-based magazine, Index-on-Censorship.

² <https://app.box.com/s/xaus8ipkjl8ra78xwwcrtxr4zn7w7qs> (31 mei 2017)

verwerpelijke trans-Atlantische slavernijsysteem, de slavenhandel, het kolonialisme en de apartheid aan al deze kenmerken voldeden. Voorbeelden genoeg uit de literatuur en documentaires, maar ook uit de verslagen van de rechtspraak ten tijde van de verwerpelijke Nederlandse slavernij- en koloniale periode.

Cress Welsing³, een andere vooraanstaande Afrikaans-Amerikaanse expert op het gebied van *White studies*, beschrijft het concept racisme als een lokaal en/of wereldsysteem van macht. Het voldoet aan een bepaalde structuur en wordt in stand gehouden door personen die zichzelf als wit classificeren, hetzij bewust of onbewust.⁴ Dit systeem bestaat uit patronen van perceptie, logica, symbolen vormen, gedachten, uitspraken, acties en emotionele responsen, en treedt gelijktijdig op in alle gebieden waar mensen actief zijn (economie, educatie, amusement, arbeid, rechtspraak, politiek, religie, seks en oorlog. De ultieme opzet van het systeem is om witte genetische vernietiging op aarde te voorkomen, schrijft zij. Dat het merendeel van de Nederlandse samenleving in opstand is gekomen tegen personen die strijden tegen het racistisch fenomeen Zwarte Piet bijvoorbeeld, kan geïnterpreteerd worden als een manier bewust of onbewust om de vernietiging van 'Zwarte Piet' en de n-waandenkbeelden te voorkomen. Degenen die slachtoffer zijn van deze racistische waandenkbeelden zullen altijd slachtoffer blijven, omdat het enige wat telt bij de verheerlijking van het racistisch fenomeen het in stand houden van de traditie en het zelfbeeld van de vermeende superieure 'witte' is. Dat is ook een belangrijke reden dat het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) deze cultuurhistorische sinterklaastraditie heeft opgenomen in de Nationale Immaterieel Cultureel Erfgoedlijst⁵ met inbegrip van Zwarte Piet. Dit gebeurde op voordracht van het Sinterklaasgenootschap en de Pietengilde. In het persbericht daarover staat dat de plaatsing op de nationale inventarislijst betekent dat er een actieve gemeenschap achter staat die deze traditie levensvatbaar wil houden en wil werken aan een duurzame toekomst voor deze traditie, die in de maatschappij breed wordt gedragen.

Het Sinterklaasgenootschap en de Pietengilde nemen in het erfgoedzorgplan, dat hoort bij de voordracht, de taak op zich om de traditie te borgen en te ontwikkelen. Terwijl de UNESCO in het kader van racismebestrijding als eis stelt dat de voordrachten niet in strijd mogen zijn met de mensenrechten, en Nederland gehouden is aan de naleving van de CERD-verklaring (Conventie on the Elimination of all forms of Racial Discrimination). Argumenten genoeg om te veronderstellen dat het de Nederlandse overheid zelf is die institutioneel racisme in stand houdt. Wil je racisme afdoend aanpakken dan is het belangrijk dat afgerekend wordt met racistische tradities, taalgebruik, profileren en waandenkbeelden. Immers, de racist is er vooral op gericht waandenkbeelden te consolideren. Zie hier het belang van educatie en voorlichting. Gelukkig zijn we in Nederland aardig opgeschoven met de bewustwording.

Over cultureel racisme en morele inferioriteit gesproken. In dit verband worden de omschrijvingen van Merlin Stone en Marimba Ani gebruikt.

---

³ Cress Welsing, F. (1991). *The Isis Papers*. p. ii e.v.

⁴ <https://app.box.com/s/xaus8ipkiwl8ra78xwwcrtxr4zn7w7qs> (31 mei 2017)

⁵ <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/01/15/sinterklaasfeest-op-lijst-cultureel-erfgoed-in-nederland-a1419482> (31 mei 2017)

Merlin Stone⁶ omschrijft racisme als een proces dat is ingewijd in een economisch systeem, gemotiveerd door hebzucht waarna rationeel verklaard in culturele termen. Als voorbeeld van cultureel racisme worden situaties genoemd waarbij sprake is van geoorloofde diefstal van eigendommen, zoals land en bodemschatten. Dit geldt ook voor arbeid door middel van dwang of anderszins. Cultureel racisme is ingegeven door het beeld dat men over de ander heeft. Het toe-eigenen van land in Afrika en de Amerika's is bijvoorbeeld gerechtvaardigd omdat, in de perceptie van de Europese slavenhandelaren en de zogenoemde veroveraars, de bewoners aangeboren immoreel, slecht, bloeddorstig, gemeen, crimineel, en seksueel pervers waren. Het waren wilden, heidenen, duivels, demonen, kannibalen, koppensnellers, et cetera. Deze gedachtegang was puur gericht op het dehumaniseren van de zwarte Afrikaanse mens om zo het landjepikgedrag te rechtvaardigen en legitimeren.

Marimba Ani⁷ spreekt van morele inferioriteit van de culturele ander. Institutioneel racisme komt dan voort uit de ideologie van racisme die ten doel had om Afrikaanse mensen tegen elkaar uit te spelen – de al eerder genoemde verdeel- en heersstrategie – hen hun waardigheid af te nemen door hen tot slaaf te maken, waardoor hun nazaten de geconditioneerde trauma's met zich meedragen, betoogde zij, en slaaf zijn geworden van de Europese consumptie- en oorlogvoeringmaatschappij. Dit systeem heeft uitstekend gewerkt, zodanig dat mensen van Afrikaanse afkomst nog struggelen met het 'verdeel en heers-syndroom' en in sommige gevallen niet bereid zijn om elkaar te ondersteunen. In plaats daarvan accepteren we liever wat de ander die niet tot de groep behoort ons voorschotelt. Gedrag dat ook wel bekend staat als krabbenmentaliteit. Je vraagt aan de ander die niet tot de groep behoort wat het beste is voor de groep waartoe je behoort. Je beschouwt de persoon die zich met hart en ziel opwerpt voor de groep waartoe hij behoort als aartsvijand, op grond waarvan het geoorloofd wordt om die persoon te demoniseren. Elkaar het succes niet gunnen, wantrouwen en achterdocht. Je trapt in de fuik van de overheid, die haarfijn in de gaten heeft welke specifieke verleidingen nodig zijn om groepen tegen elkaar uit te kunnen spelen. De flexibele-dialoogstrategie heeft vele groepen al tot het inzicht gebracht dat ze uit elkaar worden gespeeld en dat zij dat zelf kunnen stoppen wanneer ze bereid zijn medewerking te verlenen aan de totstandkoming van een gecoördineerde gestructureerde samenhangende en samenwerkende aanpak.

Kortom, racisme is meer dan toevallige individuele handelingen en gedragingen. Het is niet (alleen) louter haat en/of onverdraagzaamheid tegen zwarte Afrikanen (en in diaspora), maar eerder de macht en het vermogen om die gedachten systematisch met uitingen of handelingen aan te wenden. Dit racisme vindt zoals we hebben gezien zijn oorsprong in de periode rond de slavenhandel in de vijftiende en zestiende eeuw. Het moderne racisme daarentegen manifesteert zich wanneer een groep de macht heeft om wetten, regels en normen uit te voeren die gebaseerd zijn op haar opvattingen over de inferioriteit van de andere groep.

Racisme kent als zodanig vele vormen: persoonlijk, openlijk of structureel verborgen in regels, procedures en gewoonten. In het laatste geval is sprake van institutioneel racisme. Het institutioneel racisme, waarbij etnische ongelijkheid geproduceerd en gereproduceerd wordt middels

---

⁶ Stone, M. (1981). *Three thousand years of racism*.

⁷ Ani, M. (1994) *Yurugu: an African-centered critique of European Cultural Thought and behavior*.

‘vanzelfsprekendheden’ e.d., wordt dikwijls over het hoofd gezien. Terwijl het juist volgens Dr. Henri Dors (2001) die structureel uitpakkende gewoontes zijn die het alledaagse racisme bestendigen,. Soms is, zoals geïllustreerd, de overheid met haar instellingen zelf producent van deze vorm van racisme. Bijvoorbeeld daar waar mensen met een andere huidskleur nadrukkelijk afwezig zijn in de nationale politieke en ambtelijke bestuursorganen. Ook wanneer ‘witte’ instellingen de bestaande machtsverhoudingen tussen zwart en wit hanteren om zwarten uit te sluiten of te marginaliseren (according to studies van de Verenigde Naties), is er sprake van institutioneel racisme.

Uitgaande van de definities van racisme kan gesteld worden dat racisme in ieder geval betrekking heeft op de opvatting dat mensen rigide gegroepeerd kunnen worden op basis van hun biologische trekken en dat bij deze identificeerbare groepen zekere mentale, persoonlijke en culturele karakteristieken erfelijk zijn en hun gedrag bepalen. Het individu wordt dan bij voorbaat beoordeeld op grond van de vermeende groepeeigenschappen en getheoretiseerde waandenkbeelden. Indien een racist bijvoorbeeld van mening is dat (de groep) Afrikaanse Surinamers te lui is om te werken, dan zal hij bij voorbaat elke Afrikaanse Surinamer vanuit die negatieve eigenschap benaderen. Bovendien zal hij van mening zijn dat die eigenschap erfelijk is en dat ook de kinderen van die Afrikaanse Surinamer te lui zijn om te werken. Vervolgens is het geoorloofd de machts- en economische positie in te zetten om te overheersen, te demoniseren, te dehumaniseren, marginaliseren, te vernietigen en eigendommen te onteigenen.

Slavernij en racisme nader beschouwd

Het gaat hier niet om een historische verhandeling over de (Nederlandse) trans-Atlantische slavernijperiode. Volstaan wordt met enkele noties over het slavernijverleden in relatie tot het verschijnsel racisme. Bijvoorbeeld hoe het racistisch denken en doen ervoor gezorgd heeft dat mensen van Afrikaanse afkomst nog steeds last hebben van wat hun voorouders is overkomen.

Het is belangrijk om te beseffen dat de Afrikaanse slachtoffers van de trans-Atlantische slavenhandel en slavernij zich ook heldhaftig hebben verzet tegen de erbarmelijk mensonterende situaties. Door publicaties van Dragtenstein⁸ is bekend dat aan de status van de slavenkolonie niet zonder verzet van binnenuit een einde is gekomen. Zo was er de opstand van 17 augustus 1795⁹ op Curaçao onder leiding van de verzetshelden Thoula en Carpata, geïnspireerd door het succes van een slavenopstand op Hispaniola. De missie was de afschaffing van de slavernij. In Suriname kwamen de tot slaaf gemaakten regelmatig in verzet tegen de onderdrukking en vooral tegen de gruweldaden waarmee de slavernij gepaard ging. Ondertussen is wereldwijd bekend dat dit gebeurde vanuit de ondoordringbare oerwouden in Suriname. Daar verzetten de tot slaaf gemaakten (door de Europeanen aangeduid als marrons) zich hevig tegen de instandhouding van de slavernij, en wel door een langdurige guerrilla tegen de slavenhandelaren te voeren. Bekend zijn de heldendaden van onder anderen Baron, Boni en Joli Coeur. En ook van Cojo, Mentor en Present. De trans-Atlantische slavenhandel, de slavernij en het kolonialisme was één van de belangrijkste onderwerpen op de agenda van de VN Wereld Anti Racisme Conferentie in 2001, in Durban, Zuid-Afrika. Naast de kwestie Palestina-Israël en de Dalits-kwestie. Het Landelijk Platform

---

⁸ Dragtenstein, R.F. (2002). *De ondraaglijke stoutheid der wegloopers. Marronage en koloniaal beleid in Suriname.*

⁹ Do Rego, Ch. & Janga, L.. (2009). *Slavery and Resistance in Curacao: The Rebellion of 1795.*

Slavernijverleden (LPS) die via zijn voorzitter deel uitmaakte van de regeringsdelegatie vroeg toen al aandacht voor de relatie tussen de trans-Atlantische slavenhandel, slavernij en kolonialisme als historische fenomenen en het alledaagse racisme. We bespeurden dat debatten over racisme zelden een link legden met het slavernijverleden van Nederland, maar ook niet met de waandenkbeelden over Afrika en de zwarte Afrikaanse mens. Dat die relatie bestaat, is ondertussen genoegzaam bekend, al zullen sommige personen dit met stelligheid ontkennen. Men hoeft maar te denken aan Virginia City in de VS, waar de Nederlanders in 1619 de slavernij introduceerden. Tussen de zestiende en negentiende eeuw gebeurde dit onder meer in Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen, Indonesië, overige delen van de Amerika's, de Cariben en Afrika.

In de zeventiende eeuw stond Nederland bekend als de *superpower* natie vanwege de scheepvaart, de (mensen)handel en de slavernij. Honderden jaren lang heeft de slavernij de economische machtsrelatie bepaald tussen de Afrikaanse mens aan de ene kant en de slavenhandelaren, banken, toeleveringsbedrijven, verzekeringsmaatschappijen, kerken en de overheden die het mogelijk maakten, evenals het koningshuis, aan de andere kant. Bovendien heeft de geschiedenis van de slavernij een impact op de raciale verhoudingen tussen zwarte en witte mensen, niet alleen in de huidige VS waar altijd naar wordt verwezen, maar zeker ook in Europa en andere delen van de wereld. In Afrika onder andere in Zuid-Afrika en Namibië. En in Nederland en haar voormalige koloniën, waar de resten van het kolonialisme inclusief de koloniale *mindset* nog niet zijn uitgeroeid.

Het profiel van de tot slaaf gemaakte

Maar nu het profiel van de tot slaaf gemaakte zelf. Wat hield het in om 'slaaf' te zijn? Als slaaf was je in de meest letterlijke zin eigendom van een andere persoon, in het geval van genoemde slavenkoloniën ging het om de Afrikaanse mens die eigendom was van de toen zogenoemde blanken (onder andere van Nederlandse Joodse (mensen)handelaren. Tijdens de slavernij waren het de slavenhouders die verantwoordelijk waren voor de tot slaaf gemaakten. De tot slaaf gemaakte Afrikanen werden gemanipuleerd maar ook gecontroleerd. Uit angst dat ze in opstand zouden komen, mochten ze niet de gelegenheid krijgen om te denken, dus kregen zij geen onderwijs. Onderwijs is een belangrijk element van natievorming. Onderricht over de eigen geschiedenis, de eigen cultuur en cultuurbeleving, economische zelfstandigheid en gezinsvorming waren verboden terrein voor de tot slaaf gemaakte voorouders, die dit hebben moeten ontberen. De tot slaaf gemaakten hebben zich door de manipulatie en controle van de slavenhouders niet kunnen vormen. Lange tijd werden die Afrikaanse mensen, of ze nou zogeheten veldslaven, ambachtsslaven of huisslaven waren, gewoon bij de inventaris opgeteld, alsof zij voorwerpen waren.

In de *Willie Lynch letter*¹⁰ zijn hartverscheurende misdadige ideeën, methoden, instructies en verwerpelijke aanbevelingen beschreven dan wel aangeprezen over hoe om te gaan met tot slaaf gemaakte 'negers' en 'negerinnen' en hoe ze voor eeuwig te onderdrukken. Sommigen beweren dat het om methoden en instructies gaat waarvan het misdadige karakter veel verdergaat dan in *Mein Kampf*. De alom bekende Code Noir (1685)¹¹ van koning Lodewijk XIV bepaalde onder meer de status, vorm en omgang met de tot slaaf gemaakten, de geboden en verboden. Alle slavenhouders in de koloniën, of het nu de VS van Amerika betrof of Nederland, beschikten over een Code Noir (Black Code).

---

¹⁰ The Willie Lynch Letter & The Making of a Slave (1999).

¹¹ Palmer, V.V. (1996). *The Origins and Authors of the Code Noir*.

Verschillende maatregelen bevestigden en bestendigden het machtsverschil tussen 'wit' en 'zwart' (zie institutioneel racisme), zoals het verbod voor de tot slaaf gemaakten zich 's avonds en 's nachts op straat te bevinden; het verbod op samenscholing; het verbod voor slaven¹² om binnen de stad te dansen met 'trommel of andere instrumenten'; slaven mochten geen sieraden, kousen of schoenen dragen; mannen mochten niet met hun vrouw samenwonen omdat hun vrouw 'ten dienste' moest blijven van de 'meester'; wat ook omschreven is als seksueel racisme. De vrouw als eigendom waardoor het geoorloofd is haar seksueel te misbruiken. Deze opsomming is maar een greep uit de talrijke verboden die de machtsrelatie tussen 'wit' en 'zwart' in stand hielden, dat wil zeggen de zwarte tot slaaf gemaakte Afrikaanse mens onderdrukt hield. Het zijn onder meer deze verboden die hebben bijgedragen aan de instandhouding van een reeks opvattingen die witte mensen over de zwarten hadden. Het is buiten kijf dat dezelfde opvattingen respectievelijk waandenkbeelden over de zwarte Afrikaanse mens nog steeds bestaan. Op een litho uit 1839 van de Belg Pierre Jacques Benoit (1782-1854) is een groepje creolen afgebeeld in het toenmalige Paramaribo. De tekst van Benoit: 'Ze neigen tot luiheid en zijn bang voor het geringste werk dat hen zou kunnen vermoeien ...' Terwijl de racistische tekst een enkele zwarte bewuste nazaat van de tot slaaf gemaakten opvalt, werd er over deze litho vol lof geschreven en gesproken. Het zijn in elk geval dezelfde racistische vooroordelen die heden ten dage tegen zwarte Afrikanen worden gebruikt. In allerlei geschiedkundige documenten uit de verwerpelijke slavernijtijd komen we de racistische n-opvattingen tegen. Inherent aan de toen heersende opvattingen over inferioriteit van 'de neger', waren de straffen die bij overtredingen werden uitgedeeld. De slavernij ging gepaard met misdaden tegen de menselijkheid, ook gezien vanuit de normen van toen.

---

¹² Lees tot slaaf gemaakten.